

RECHT EN GEWELD

1 De Amerikaanse oorlog tegen Irak heeft nog eens duidelijk gemaakt dat recht en geweld een even noodzakelijke als pijnlijke combinatie vormen. Recht kan niet zonder geweld. En dat geldt zowel op nationaal als op internationaal niveau.

2 Dit standpunt wordt, vooral aan deze kant van de oceaan, niet door iedereen gedeeld. Tegenstanders van militaire interventies en van oorlog in het algemeen, menen dat militaire overmacht geen middel mag zijn om op mondiaal niveau vrede en veiligheid af te dwingen. Zij lijken het morele gelijk te hebben, want oorlog is immers verwerpelijk. Het afdwingen van een rechtsorde in landen waar rechteloosheid heerst, is volgens hen voorbehouden aan de enige instantie die daartoe gerechtigd is, namelijk de Verenigde Naties.

3 De controverse rond de inzet van geweld bij het afdwingen van de rechtsorde berust echter op een miskennis van de feitelijke samenhang tussen recht en geweld. Die miskennis leeft aan beide zijden van de oceaan. Volgens de Amerikaanse politicoloog Robert Kagan zouden Europeanen van Venus komen en Amerikanen van Mars. Met deze aan de Griekse mythologie ontleende metafoer wil Kagan duidelijk maken dat Europeanen zich wanen in een paradijs van vrede en veiligheid, waar je het geweld buiten de deur kunt houden door het tonen van begrip, met eindeloos onderhandelen en diplomatie. Amerikanen zouden daarentegen leven in een wereld van belangen en conflicten, een wereld waar de wet van de jungle geldt en waar het overleven afhangt van gewapende macht. Kagan meent dus dat Amerikanen en Europeanen tegenpolen zijn. Maar hij vergist zich en miskent daardoor het probleem van de internationale veiligheid.

4 Dat probleem is hoe de oorlog van allen tegen allen vermeden kan worden, zowel nationaal als internationaal. De visies van de voor- en tegenstanders liggen dicht bij elkaar dan men zou denken. Het Amerikaanse en het Europese denken over vrede en veiligheid gaan immers uit van dezelfde aanname, namelijk dat vrede geen natuurtoestand is, maar een geconstrueerde toestand. Oorlog is de natuurtoestand van de mensenwereld, en het doel van de politiek moet zijn uit deze oorlogstoestand te geraken.

5 Wie een blijvende toestand van vrede wil creëren, moet zich realiseren dat mensen van nature zowel tot het goede als tot het kwade geneigd zijn. Mensen leven graag in vrede en

welvaart, maar schuwen de oorlog niet als ze denken er voordeel van te hebben. Enerzijds begrijpen ze dat er algemene wetten moeten zijn die voor iedereen – en dus ook voor henzelf – veiligheid en bestaanszekerheid garanderen, maar anderzijds zijn ze ertoe geneigd met die wetten de hand te lichten zodra dat in hun voordeel is en het ongestraft blijft. Dat is de reden waarom wetten en de handhaving ervan een dwingend karakter moeten hebben. Het recht heeft niet de functie om mensen moreel te verbeteren, maar om hen van een gewelddadige oplossing van hun belangenconflicten af te houden.

6 Dit alles wordt duidelijk als er in een land een burgeroorlog uitbreekt. Dan blijkt de natuurtoestand er een van gewelddadigheid. Een burgeroorlog is een oorlog van allen tegen allen. Om die oorlog te voorkomen moeten de mensen beseffen dat niet iedereen met een pistool of een zwaard mag rondlopen, want dan krijg je de cirkelgang van eigenrichting en weerwraak. In de natuurtoestand is die cirkelgang niet alleen een feit, maar wordt deze bovendien als rechtmatig ervaren, want in een dergelijke toestand heeft iedereen recht op alles. Wordt dit recht opgeëist en met geweld ten uitvoer gebracht, dan ontstaat de oorlog van allen tegen allen.

7 Wie rationeel is, zal echter bedenken dat het veel waarschijnlijker is dat alle anderen jou gaan overheersen dan dat jij in je eentje alle anderen kunt gaan overheersen. Omdat iedereen dat bedenkt, zal iedereen tot dezelfde conclusie komen: de oorlog van allen tegen allen kent alleen verliezers. Puur op grond van rationele overwegingen, gebaseerd op eigenbelang, zal iedereen zo veel van zijn recht op alles inleveren als nodig is, om de oorlog van allen tegen allen te voorkomen. Daardoor ontstaat een zekere orde, die niet van nature bestaat, maar moet worden geconstrueerd. Deze geconstrueerde rechtstoestand werkt pas effectief, als de staat het monopolie op de geweldsmiddelen heeft.

8 Het staatsmonopolie op de geweldsmiddelen is de belangrijkste stap vooruit geweest in het civilisatieproces waarin de gewelddadige mens werd gedisciplineerd tot vrede. Zonder die disciplinerings zou er niet de zekerheid zijn van nationale veiligheid. De staat werd geweldsmonopolist en er werd daarmee een eind gemaakt aan het recht van toepassing van geweld door individuen en maatschappelijke instituten.

- 9 Ook voor de verhouding tussen staten geldt dat de natuurtoestand geen toestand van vrede is, maar van oorlog. Vrede moet gesticht worden door het recht, en wel door het staatsburgerrecht, het volkenrecht en een nog te vormen wereldburgerrecht. Staatsburgers moeten wereldburgers worden. Pas dan hebben staten geen belang meer bij oorlogvoering, want dat zou de oorlog van allen tegen allen zijn op wereldschaal. En wie wil er nu een wereldoorlog?
- 10 Het probleem is vooralsnog dat zoiets als een wereldburgerschap helemaal niet bestaat. Voorlopig kunnen we ons alleen maar afvragen hoe dat burgerschap ooit gerealiseerd zou kunnen worden. Het is aannemelijk dat een volk, als het de burgeroorlog wil uitbannen, zich een hoger gezag wenst dat via wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht de exclusieve bevoegdheid heeft geschillen vreedzaam op te lossen. Het valt niet te begrijpen dat een staat zou zeggen: er moet vrede zijn tussen mij en andere staten, maar ik erken geen hoger gezag dan dat van mij. Dat zou leiden tot een situatie van internationale rechteloosheid, en dat is in feite een latente wereldoorlogstoestand. Als staten rationeel denken, komen ze tot geen andere slotsom dan dat ze die latente oorlogstoestand moeten beëindigen en dat ze, net zoals individuele mensen dat doen, hun wilde (wetteloze) vrijheid moeten opgeven. Zij moeten zich toeleggen op het ontwikkelen van internationale publieke wetten die een toestand van internationale vrede afdwingen. Ook hier kunnen recht en geweld elkaar niet missen.
- 11 Binnen de huidige internationale rechtsorde hebben de Verenigde Naties en de Veiligheidsraad het monopolie over de toepassing van geweldsmiddelen toebedeeld gekregen. Maar de Veiligheidsraad blijkt een leeuw met een rammelend kunstgebit. Hij kan wel praten maar niet bijten. Het ontbreekt hem aan militaire geweldsmiddelen om naleving van zijn resoluties af te dwingen. Voor het afdwingen
- 12 van zijn resoluties moet de Veiligheidsraad een beroep doen op staten die bereid en in staat zijn troepen te leveren. In de praktijk zijn echter zowel het bezit als de toepassing van deze geweldsmiddelen in handen van de Verenigde Staten, de enig overgebleven supermacht. Gezien de machtspositie die de Verenigde Staten innemen, is niet te verwachten dat zij zich zullen houden aan aanwijzingen van de Veiligheidsraad zodra die botsen met wat de Verenigde Staten als hun vitale belangen beschouwen.
- 13 Het is overigens een vergissing te menen dat de Veiligheidsraad werkelijk functioneert als een internationaal geweten of als een onafhankelijk, onpartijdig rechtsorgaan dat erop toeziet dat het hoogste recht zegeviert over de belangen van de lidstaten. De Veiligheidsraad is een politiek vechtorgaan waarbinnen de lidstaten hoofdzakelijk bezig zijn hun nationale belangen gerealiseerd te krijgen. Gegeven de verouderde samenstelling en het ondemocratische vetorecht, is de Veiligheidsraad niet in staat te doen wat hij moet doen: op onafhankelijke wijze de internationale vrede en veiligheid handhaven. Zolang deze halfslachtige situatie gehandhaafd blijft en zolang de Veiligheidsraad niet gemoderniseerd en gedemocratiseerd wordt, is het onverantwoord dit instituut ooit het monopolie van de internationale geweldsmiddelen toe te vertrouwen.
- Dat monopolie ligt nu feitelijk bij supermacht Amerika en dat is maar goed ook. Een gelijke verdeling van geweldsmiddelen over alle staten van de wereld is niet alleen onmogelijk, maar ook gevaarlijk. De politiek van internationaal machtsevenwicht behoort definitief tot het verleden. De wereld is niet slechter dan vroeger, wel minder veilig. Om de internationale oorlogstoestand om te vormen tot een internationale vredestoestand hebben we meer aan supermacht Amerika dan aan een Veiligheidsraad die meent gevaarlijke conflictharden te kunnen bestrijden met papp en nat houden.

*naar: prof. dr. G. Manenschijn
uit: Trouw, 12 april 2003*

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*

■ Tekst 2 Recht en geweld

19p **21** □ Maak een goedlopende samenvatting in correct Nederlands van de tekst *Recht en geweld* in maximaal 170 woorden. Zorg ervoor dat deze samenvatting begrijpelijk is voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet kent.

Vat in je tekst de persoonlijke analyse van de auteur samen van

- de controverse rond de toepassing van geweld bij het handhaven van de rechtsorde;
- het verschijnsel 'vrede';
- de handhaving van de rechtsorde op nationaal én op internationaal niveau;
- de actuele situatie met betrekking tot de handhaving van de internationale rechtsorde.

Geef ten slotte het eindoordeel van de auteur.